PUTPEREST DOĞU ROMA'NIN DİNÎ MİRASI: HIRİSTİYANLIK

Roma imparatoru Konstantin, ülkesindeki Hıristiyanların gücünü görünce 312 yılında devlet dini olarak Hıristiyanlığı kabul etmesinden sonra yaptığı en önemli iş, başkenti Roma'dan İstanbul'a taşımak olmuştur. Bu kararda siyasî, askerî ve dinî gerekçelerin etkileri olabilir. Bizi ilgilendiren dinî gerekçelerin neler olabileceğidir. Kendi adını taşıyan **"Yeni Roma"** eskinin izdüşümü olmasına rağmen, Roma gibi yedi tepe üzerine kurulmuş, İstanbul'un yedi tepesi Roma'nın naziresi yapılmıştır. Eski Roma'dan daha dindar, daha saf, dinlerin çıkış kaynağı olan Ön Asya'ya, Helen kültürüne daha yakın bir mekân arz etmesinin yanında yeni dinin tüm sembollerini, anlamlarım, sanat ifadelerini en temiz anlamda karşılayabilecek bir yerdi. Ayrıca Roma'nın daha güçlü ekonomik kaynaklarına da yakın, Asya ile Avrupa'nın arasında bir köprü idi. Konstantin'in gönlüne göre burada Hıristiyanlık maddi ve manevi anlamda yapılanabilirdi. İmparatorun diğer önemli bir başarısı da, **pagan/putperest** bir inanca sahip olduğu, pagan yüksek rahibi anlamında **"Pontifex Maximus"** unvanını taşıyıp, şehrin pagan yaşayışına, kültürüne ses çıkarmamış olmasıdır. **Devlet ile Hıristiyanlığı birleştirip, hem siyasî hem de dinî bir lider olarak kendini kabul ettiren Konstantin, Hıristiyanlığı devlet yapmıştır.** Ama o, gerçek bir Romalı olarak olaylara sürekli pragmatist bakmıştır. Onun Hıristiyanlığı sadece politik amaçlar için elverişli olduğu zaman öne çıkmış; rüyasında kendisine vaad edilmiş olan zafer, bir anıt ile onurlandırdığında, yazıtta Hıristiyanlığa hiçbir atıfta bulunulmamıştır. Roma askerleri her zaman pagan tanrılarından yardım dilenmeyi sürdürmüşlerdir. Bu da yetmiyormuş gibi Roma'daki dev güneş heykelinin üstüne imparator kendi büstünü ilave ettirmiştir. Hıristiyanlığa giriş seremonisi olan **"vaftiz olma"**yı ölünceye kadar ertelemiş; böylece günahlarına devam etme fırsatı bulmuştur. Hıristiyanlığın merhametli imparatoru olması gerekirken zulümlerine devam etmiş, oğlu Crispus ve onun üvey annesi Fausta'yı öldürmekten çekinmemiştir. Hatta imparatorların 382 yılma kadar devam eden pagan unvanı **"Pontifex Maximus/Pagan Baş Rahipliği"**[1] kaldırması mümkün iken, kaldırmamıştır. Ancak unutulmaması gereken bir nokta, yeni kurulan şehirde halkın çoğunluğu Yunanca konuşmasına, Latince konuşanlar azınlıkta olmasına rağmen kuruluşundan yıkılışına kadar halk ve Bizans imparatorları kendilerini hiçbir zaman Yunanlı hissetmemişler, kendilerini Roma imparatoru olarak adlandırmışlar, Roma mirasına hayranlık ve saygı duymuşlardır. Bundan dolayı Bizans-Grek antik kültürünü koruyan bir hazine olduğundan bu kültüre ulaşmak isteyenler Bizans'a başvurmuşlardır.

Hıristiyanlık devlet gücünü Konstantin sayesinde kullanarak pek çok dinî uygulamayı başlatmıştır. Bu uygulamalar Hıristiyanlığın kendi yorum ve ihtiyaçlarından değil de imparatorun ve yeni yerleşim mekânının kültür ve inanç elemanlarından emaneten alınmışlardır. Sonra da Hıristiyanlığın kendi malı olarak adlandırılmışlardır. Bunlar arasında istersek, pek çok örnek bulabiliriz. Mesela: **imparator Konstantin Pazar gününü "Güneş Günü" ilan etmiştir.** Bütün çalışanların bu günde tatil yapmasını emretmiştir. **Aralık ayının 21. gününden başlayarak 24-25 Aralıkta devam eden gün uzaması, güneşin tekrar yükselmesi "güneşin doğuşu" yani ışık tanrısı Mithra'nın doğuşu olarak kabul edilip tanrının doğum günü kutlamaları yapılıyordu.** Bu gelenek İran'dan alınmıştı. Pazar gününün tatil olması, ışık tanrısına saygıdan kaynaklanıyordu. Ayrıca **Frigya tanrısı Attis'in doğumu ile Hz. İsa'nın doğumu arasında çok benzerlikler vardı.** Onun da doğumu 25 Aralık idi. Bu tarih de İsa'nın doğum günü olarak kabul edildi. **İlk Noel kutlamaları Hıristiyan âleminde 336 yılında başladı.** İsa'nın ne zaman doğduğu bilinmemesine rağmen 25 Aralık kutlamaları ilk defa Roma'da başladı, daha sonra İstanbul Kilisesi 380 yılında resmi olarak Noel kutlamalarını başlattı. Bütün bunlar pagan kültürünün geleneklerini yeni devlet dini tarafından meşrulaştırma ve yerleştirme gayretleriydi.

Richard A. Todd, "Kilise Tarihi" isimli kitapta yazdığı **"Konstantin ve Hıristiyan imparatorluğu"** başlığı altındaki bölümde **"Hıristiyanlık ve Putperest Gelenekler"** adıyla Hıristiyanlığın benimsediği müşrik gelenekleri sayıp dökmüştür. **"Hıristiyan kilisesinin birçok putperest düşünce ve simgeyi devraldığını"** açıkça belirtmiştir. Özellikle Noel kutlamalarının tamamının pagan kültüründen geldiğini, güneşe tapınmanın miladî beşinci yüzyıla kadar devam ettiğini belirttikten sonra, **"Bakire Meryem Kültü"**nün rahiplere tapınma, mum yakma âdetinin pagan geleneğinin devamı olduğunu

---

[1] Grek tanrısı Poseidon/Neptun us denizlerin ve nehirlerin tanrısı olup onun rahipleri "köprü yapanlar" olarak bilinirdi. Başrahibe **"Pontifex Maximus"** adı verilir, seçimle gelirdi (Edwin Yamauchi, *Kilise Tarihi,* 74). Bu gelenek aynen korunarak günümüz papalarına da uygulanmaktadır.

belirttikten sonra, yürekli bir şekilde ifade etmiştir ki, **"putperest ayinlerin din bahanesiyle kiliseye sokulduğunu görüyoruz"** itirafını yapmaktan çekinmemiştir.

İstanbul'un fethine gözyaşı döken Roger Crowley yeni imparatorluk başkentini ve Ayasofya'yı anlatırken yaptığı tasvirler oldukça dikkat çekicidir: Bizans sadece Roma İmparatorluğunun son varisi değil, aynı zamanda ilk Hıristiyan uluslardan biridir. Başkent Konstantinopolis (İstanbul) daha temelleri atılırken cennetin bir eşi, Mesih'in zaferinin bir bildirimi olarak düşünülmüş ve İmparatoru Tanrı'nın yeryüzündeki vekili sayılmıştır. Hıristiyanlık şehrin her yerinde kendini gösteriyor, caddeler, sokaklar, kiliselerin ve binaların her cephesi yeni dinin ihtişamını olanca cömertliğince sergiliyordu. Kent Kutsal topraklardan derlenmiş ve Batıdaki Hıristiyanlar tarafından gıpta ile bakılan Hıristiyanlık yadigârlarının bir deposu haline gelmişti. **Vaftizci Yahya'nın başı, Hz. İsa'nın çarmıhta başına giydirilen dikenli taç, Haç'ın çivileri ve isa'nın ilk defnedildiği mezardan gelen taş, havarilerin hatıralarını taşıyan eşyalar ve kendisinden mucizeler umulan objeler, mücevherler, pek çok malzeme Meryem ananın himayesi altında şehirde koruma altına alınmıştı.** Kentin merkezinde demirlemiş fevkalade büyük bir gemi gibi duran ulu **Hagia Sophia/Ayasofya kilisesi İustinianus** tarafından sadece altı yılda inşa ettirilmiş ve 537'de adanmıştır. Geç antikitenin en olağanüstü yapısı, büyüklüğü sadece kendi ihtişamıyla uyuşabilecek bir bina idi, **Hagia Sophia**. Büyü gücüyle havada durur gibi algılanan kubbesi, görenler için anlaşılmaz bir mucize idi. Prokopius'un ifadesine göre, altındaki mekân taş duvarlar üstünde duruyor gibi değil, cennetten asılarak sarkıtılmış gibi örterdi. (...) Bir yabancı mabedi tarif ederken şöyle demek zorunda kalmış: **"Cennette mi, yoksa yeryüzünde mi olduğumuzu anlayamadık. Dünya yüzünde öyle bir ihtişam ve güzellik olmadığından o şeyi nasıl tarif edeceğimizi bilemez haldeydik. Tek bildiğimiz Tanrı'nın orada insanlar arasında ikamet ettiğidir."**

Hıristiyanlık ihtişamıyla boğazın gerdanında parlayan bu kolye şehir dünyanın gidişatına engel olamadı. Bozkırlardan gelen yoksul kavimler imparatorluğu sarsmağa başladı. Sadece Roma uygarlığı değil, diğer uygarlıklar da 378-511 yılları arasında bozkırlardan gelen halkların göç tehdidi altında kaldı. Roma ağır darbeler aldı, bir daha da eski gücüne kavuşamadı. Ama Roma ideali sürüp gitti. Altıncı yüzyıldan sonra Doğu Roma imparatorlarına Bizans imparatoru dense de, onlar İstanbul'un fethine kadar kendilerini Rum saydılar, Roma İmparatoru olduklarını savundular. Batı Avrupa'da son **"Roma İmparatoru"** bundan vazgeçip, **"Avusturya İmparatoru"** unvanını aldığında tarihler 1806 yılını gösteriyordu. İstanbul surlarında biten İslâm-Rum kavgası kıta Avrupasında yüzyıllarca devam etmişti.

Diğer medeniyetler bozkır göç tehdidini eritmesine rağmen Roma düştüğü çaresizlik karşısında başkenti ve devletin dinini değiştirme sürecine girdi. Bu iki yeni oluşum imparatorluğun ömrünü uzattı. Hatta imparator Justinianus (527-565) yeniden dünya imparatorluğunu kurmak için Akdeniz havzasına ve Avrupa'ya seferler düzenledi. Ama istediği sonuçları elde edemedi, Avrupa halklarını idaresi altında tutamadı.

İnsanoğlunun hayatında beslenme ve konfor her zaman Önemini korumuş, bir de buna siyasî egemenlik hırsı eklenince savaşlar kaçınılmaz olmuştur, insanlara sübjektif yöntemlerle hükmeden dinler, idareci konumunda bulunan kralların egemenlik arzusuna genellikle yardımcı olmuşlardır, İslâm öncesi dünyanın iki süper gücü görünümündeki **İran ve Doğu Roma/ Bizans** birbirlerine karşı coğrafya ve din faktörünü iyi kullanmışlar. Fırat ve Dicle ırmaklarını sınır yaparak, günümüzde olduğu gibi, eski dünyayı ikiye bölerek Doğu ve Batı'nın karşılıklı istihsal ve bilimsel akışını uzun süre engellemişlerdir. Kur'ân-ı Kerim'in müşrik ve Ehl-i Kitab kavgası bağlamında değerlendirdiği bu savaşlarda Kur'ân, İran'a karşı Rumların yanında yer alarak, vahyin ilk yıllarında, yakın bir gelecekte Ehl-i Kitab'ın galip geleceğine işaret etmiştir.[2] Kur'ân mesajının çok kısa bir zamanda eski dünyaya hâkim olması, İran'ı dize getirip Bizans'ı köşeye sıkıştırması, dünyadaki siyasî bölünmüşlüğü ortadan kaldırıp dinlere ve insanlara geniş özgürlüklerin yanında güven de vermiştir. Bu noktaya işaret eden **Dimitri Gutas** devamla şöyle demektedir: İslâm fütuhatı karşılıklı üretim ve bilimsel akışın önünü açmış, tarımda ise tam bir devrim yaşanmıştır. Hindistan ve Doğu Akdeniz arasındaki sınırların ortadan kalkması, pek çok bitki türünün, baklagillerin ve meyvelerin Güney Batı Asya ve Akdeniz'e düzenli ithal edilmesini, yeni

[2] Rum, 1-3.

türlerin geliştirilmesini sağlamış. Bunun yanı sıra tarım teknikleri, yoğun çiftçilik bilgisi ve nadasa bırakılan toprakların tam kapasiteyle kullanımından elde edilen ürün Batı'ya aktarılmıştır, İslâm'ın ilk fütuhat yıllarında daha önce hiç görülmemiş bir gelişim ve genişleme yaşayan ticaretten bile daha fazla zenginlik sağlanmıştır. Ticari faaliyetlerde sadece toplumun bir sınıfı refahı yakalarken, tarımda alt sınıflardan üst sınıflara kadar her kesim kendine düşen payı almış. Bu durum Kur'ân mesajının mutlu bir toplum ortaya koyma başarısının somut bir Örneği olarak yorumlanabilmiştir.[3]

GERÇEK HIRİSTİYANLIK YOKTUR

Hz. İsa'nın yaratılması da, yine insan biyolojisine tam uyum sağlamayan bir oluşum, yani babasız olarak vücut bulmasıdır. Kur'ân'a göre İsa'nın yaratılması Âdem'in yaratılmasının bir benzeridir.[4] Ayrıca hem İsa, hem de İsa'nın annesi Meryem insanlara ders almaları, bilimsel gururlarının kırılması için Allah'ın birer âyetidir.[5]

Hıristiyanlığın merkezinde İsa bulunmaktadır. O Tanrı'ya ait, özel olan tüm sıfatları üstlenmiş durumdadır. Ona karşı davranış ve tutumlar, Tanrı'ya karşı davranış ve tutumlar gibidir. Kim İsa'yı kabul veya reddederse Tanrı'yı kabul veya reddetmiş olur. Kim de onu severse Tanrı'yı sevmiş olur.[6] Ayrıca **Xavier Jacob,** İsa'nın Tanrı ile olan ortaklığını dokuz madde halinde indilere dayanarak anlatmaktadır.[7] Hıristiyanlık açısından çok önemli olan İsa'nın çarmıha gerilme meselesi Kur'ân'da ele alınmış, fakat onları haklı çıkaracak hiçbir gerekçe vermemiştir. Kur'ân-ı Kerim açısından en kapalı konulardan biri de İsa'nın çarmıha gerildiğini konusunu ele alan âyettir. O bakımdan bu âyet geniş bir tahlille ele alınması gerekmektedir, indilerde de konu çok daha karmaşık bir tarz arz etmektedir. Konuyu ele aldığımızda karşımıza çıkacak sorunlar şunlardır:

İsa'nın yakalanması Fısh bayramı öncesi halkın bayram hazırlıklarına başladığı bir zamanda olmuştur. Ayrıca Bayramda bir karışıklığın olması da istenmiyordu. İsa'yı yakalamaya gelenler onu tanımıyorlardı. **Onu yönetime karşı, krallık iddia eden, kışkırtıcı bir terörist olarak görüyorlardı.** Romalı yöneticiler, **Pilatus, Hirodes,** İsa'nın suçsuz olduğuna inanıyorlardı. Ancak Yahudi din adamları, yazıcılar, İsa'nın hile nasıl yakalanıp öldürüleceğini araştırıyorlardı.

……

İsa'nın dirilişini bizzat gören yok, sadece Mecdelli Meryem'e görünüyor. Diğer bir rivayete göre de Mecdelli Meryem ve Yakup'un annesi Meryem ve Salome İsa'nın cesedine baharat sürmek için gittiklerinde cesedin yerinde olmadığını gördüler. **Mezardan dirilme tasavvuru o zamanki Yahudi toplumunda vardı. Halkın düşünce geleneğinde, insanların zihinlerinde olağanüstü durumlarda ölülerin dirileceğine dair algılar vardı.** Mesela, İsa'nın çarmıha gerilmesi anında zuhur eden olağan üstü olaylar arasında şöyle bir Örnek verilmektedir: **"O anda tapınaktaki perde yukarıdan aşağıya yırtılarak ikiye bölündü. Yer sarsıldı, kayalar yarıldı. Mezarlar açıldı, ölmüş olan birçok kutsal kişinin cesetleri dirildi. Bunlar mezarlarından çıkıp İsa'nın dirilişinden sonra kutsal kente girdiler ve birçok kimseye göründüler."** Matta İncili'nde İsa'nın dirilişi mucizevî bir atmosfer içinde anlatılır. İsa'yı dirilmiş olarak gören ziyaretçi hanımlar onun ayaklarına kapanarak tapınırlar. İsa, kendisini görmek isteyenlerin Celile'ye gitmelerini haber veriyor. Luka Incili'nde İsa'ya atfedilen dikkat çekici bir ifade var. Bunu İsa dirildikten sonra arkadaşlarına hatırlatıyor: **"Daha sizlerle birlikteyken, "Musa'nın Yasası'nda, peygamberlerin yazılarında ve Mezmurlar'da benimle ilgili yazılmış olanların tümünün gerçekleşmesi gerektir' demiştim."**

Bu açıklamalar ölen birinin dünyada tekrar dirilmesinin arzulandığını gösteren geleneksel bir **"dirilme kültü"** nün varlığına işaret etmektedir. Beşerin en büyük acısı olan ölüm vakası karşısında gösterilen teessür ve tepkinin şekli, türü ve ifadesinin birey ve toplumlara göre farklılık göstermesi

---

[3] **YAŞAR Hüseyin** Hıristiyan Dünyasında Kur'ân Karşıtı Söylemin Tarihsel Kökleri [Kitap]. - İstanbul : İz Yayıncılık, 2010. s.38-42

[4] Bakara, 87, 253; Mâide, 46, 78,110,112,114, 116; Meryem, 16 vd.

[5] Mü'minûn, 50.

[6] Xavier Jacob, *İsa kimdir? -İncil'e Göre-,* Ankara, 1987,180-181.

[7] Xavier Jacob, 173-180.

bilinmedik bir durum değildir. Ancak dinî bir yönlendirme olmadan insanların bu derin ve duygulu ölüm acısının doğal şartlan içinde kalması da zordur. Bundan dolayı tarihin en eski devirlerinden beri ölüme karşı insanların yaklaşımı farklı olmuştur. Tanrıların insan biçiminde algılanması ya da insan biçimli tanrılara işlevsellik yüklenmesi ölüm acısından ayrı düşünülemez.

İsa'nın etrafında bulunan havarilerin, onun yakalanması, mahkemeye çıkarılması, yargılanması ve çarmıhta cezalandırılması gibi Hıristiyanlığın merkezini oluşturan tüm olayların ve tanımların farklı anlatım biçimleri var; yani bunları bize anlatanlar verdikleri bilgiler konusunda net değiller, doyurucu bilgi verememektedirler. Bundan dolayı bir dinin temelini oluşturan Hz. İsa'nın hayatı ve ölümü kurgular ve efsaneler yumağı arasında kaybolmuş gibidir. Bu konuyu çağdaş araştırmacıların kaleminden daha sert ifadelerle okuyabiliriz:

"Bizden önce bu arayışta bulunmuş sayısız bilim adamı gibi, biz de, tarihsel bir İsa'yı aramanın boşuna olduğunu görmüştük. Tüm tarih boyunca Tanrı'nın vücut bulmuş tek hali olmuş olduğu söylenen bir insanın tarihsel varlığı hakkında hiçbir gerçek delilimiz olmaması şaşırtıcı bir şeydi. Ama gerçek buydu. (...) İsa'nın doğumu ve ölümü hakkında bile birbiriyle hemfikir olmayan dört anonim İncil... (...) Tarihsel İsa'dan hiç bahsetmeyen, ama sadece, mistik olarak ölen ve Ölümden dirilen bir isa'dan bahseden Pavlus tarafından yazılmış birkaç gerçek mektup."[8] Evet, **"best seller"**i yakalayabilmiş, Hıristiyan bir kültürde yetişmiş, iki Amerikalı yazar tarafından, Hıristiyanlığın tamamının işte bunlardan ibaret olduğu söyleniyor.

İnancımız ve kaynaklarımızın verdiği bilgiler doğrultusunda bizim böyle bir karara varmamız mümkün değil, ama Hıristiyan kaynaklarına güvenmemiz de mümkün değildir. Hıristiyan teolojisi İsa'ya gelen kutsal mesaja ya da İsa'nın mesajına isnat ettirilmiş değil, kilise konsillerinin belirleyip oyladığı, onayladığı kararlardan oluştuğu bilinmektedir. Bu kararların beşeri, siyasî veya dünyevî bir etkiden tamamıyla uzak ve mahfuz olduğu düşünülebilir mi? Böyle bir dinin rakibi olarak görülen İslâm dini, onun Peygamberi, Peygamberinin mesajı, bu mesajın çağımıza intikali gibi temel konular, rakibinin kaynaklarına göre çok açık, seçik ve belirgin yöntemlerle günümüze intikal etmişlerdir. Bu sebeple Hıristiyanlık ile İslâm'ın birebir karşılaştırmasını, yani kıyaslamasını yapmak mümkün görünmemektedir, İsa'nın karşılığı İslâm'da Hz. Peygamber değil Kur'ân'dır. Kur'ân ile insanî özellikleri taşımakla birlikte mucizevî anlamlar yüklenen biri nasıl kıyaslanabilir?

İslâm-Hıristiyan dünyasının bugünkü sorunlarının köklerinin, tarihin derinliklerinde olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber devrinde başlayan iki büyük dinin siyasî, dinî rekabeti, askerî savaşların da yardımıyla gittikçe derinleşmiş, Hicri ikinci yüzyılın başında Dımeşkî'nin gayretleriyle kültürel bir mücadeleye dönüşmüştür. Hz. Peygambere ithamlar, Kur'ân-ı Kerim öğretilerine itiraz ve reddiyeler olarak ilk defa bizzat Dımeşkî tarafından başlatılan bu mücadele, onun müritleri tarafından Doğu Roma başkentine servis edilmiş, İslâm'a karşı psikolojik, siyasî ve askerî direnmenin motivasyon kaynağı oluşturmuştur, İstanbul'un fethine kadar gelişerek ve genişleyerek süren İslâm-Hıristiyan kültürel mücadelesi fetihten sonra Avrupa'ya kaymış, temel ithamlar çerçevesinde, zaman ve zemine uyarlanıp modernliğin tüm imkânları ve araçları kullanılarak günümüze kadar devam ettirilmiştir. Bugünkü sorunların bunlardan ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Bu tarihî süreç kaynaklarıyla birlikte ortaya konup, anlaşılmadan, yorumlanmadan taraflar arasında bir uzlaşının olması zor görünmektedir.[9]

---

[8] Timohy Freke ve Peter Gandy, 208-209.

[9] **YAŞAR Hüseyin** Hıristiyan Dünyasında Kur'ân Karşıtı Söylemin Tarihsel Kökleri [Kitap]. - İstanbul : İz Yayıncılık, 2010. s.268-270